

บทที่ ๕

ข้อสรุปและเสนอแนะ

๕.๑ ข้อสรุป

การศึกษาตรวจสอบและปริวรรตคัมภีร์วิสุทธิมคคคัมภีร์ จากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรขอม เป็นภาษาบาลีอักษรไทยนี้ ทำให้ทราบว่า พระสารทสสี เป็นผู้รจนาคัมภีร์วิสุทธิมคคคัมภีร์ ไม่ปรากฏชื่อในคัมภีร์ที่ท่านรจนานี้ แต่ปรากฏตามเอกสารของหอสมุดแห่งชาติ เชื่อว่ารจนานี้ประมาณ พ.ศ.๑๙๐๐ โครงสร้างนั้นประกอบไปด้วยส่วนสำคัญ ๓ ส่วนคือ คันถารัมภะ ข้อความเบื้องต้นปรารภในการรจนาคัมภีร์ ข้อความท่ามกลางเป็นเนื้อหาคัมภีร์ และนิคมคาถาเป็นข้อความสุดท้าย เนื้อหานี้เบื้องต้นแสดงคันถารัมภะประเภทโถมนวชิปณามพร้อมด้วยปฏิกุญญาแล้ว แสดงอัตตูปปัตติ นำความคิด เพื่อเข้าสู่สาระสำคัญในคัมภีร์

ในลีลนิตเทศ ท่านแสดงเนื้อความว่าด้วยปาริสุทธิศีล อย่างย่อ ๆ โดยเน้นการรักษาสิกขาบทด้วยการใช้ชีวิตเป็นเดิมพัน จากนั้นแสดงเรื่องการสมათานธุดงค์ไว้โดยย่อ พอเป็นแนวทาง

ในสมาธินิตเทศ แสดงวิธีเจริญสมณะด้วยอารมณ์ ๔๐ ประการ เริ่มด้วยปฐมวิกสิณ แสดงการทำวณกสิณ การบริกรรม นิมิต การขยายนิมิต อุปจารนิมิต ปฏิภาคนิมิต บรรลุปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน กสิณที่เหลือ จากนั้นแสดงอสุภกัมมัฏฐานเป็นลำดับต่อไป จากนั้นแสดงอนุสสติ ๑๐ มีพุทธานุสสติเป็นต้นจนจบ จากนั้นแสดงวิธีเจริญพรหมวิหาร วิธีเจริญอัปมัณญา ฌานที่เกิดจากพรหมวิหาร ๔ จากนั้นแสดงวิธีเจริญอรูปกัมมัฏฐาน มีอาภาสณัญจายตนะเป็นต้น จนถึงเนวสัญญานาสัญญายตนะเป็นที่สุด จากนั้นแสดงวิธีเจริญอาหารเรปฏิภูมิตัญญา วิธีเจริญจตุราควัตถถาน จากนั้นแสดงวิธีเจริญกัมมัฏฐานเพื่อได้อภิญญา โดยยกฤทธิ์ ๑๐ ประการขึ้นขยายความโดยสังเขป อานุภาพของอภิญญา ผลของอภิญญา และเหตุที่อภิญญาเจตนาไม่สามารถให้ผลในปฏิสนธิกาลได้

ในปัญญานิตเทศ ท่านแสดงจำแนกปรมัตถธรรมด้วยอำนาจ ขันธ์ อายตนะ ธาตุ อินทรีย์ สัจจะ ปฏิจจนูปบาท ปฏิฐานคืออำนาจของปัจจัยธรรม ๒๔ มีเหตุปัจจัยเป็นอาทิ ที่เข้าอุดหนุนอุปการองค์แห่งปฏิจจนูปบาทขณะเป็นเหตุธรรม อำนาจผลธรรมให้เกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไป ทั้งโดยตรง คือสุดต้นต้น และโดยอ้อมคืออภิญญานัย เพื่อยกระดับปัญญาให้สูงขึ้น ทำให้เกิดการปล่อยวางอุปาทานขันธ์ จนพิจารณาเห็นรูปนาม

จากนั้นแสดงวิสุทธิ ๗ มีทิววิสุทธิเป็นต้น ควบคู่กับวิปัสสนาญาณมีนามรูปปริจเฉท ญาณเป็นต้น เป็นลำดับไป จนถึงญาณทัสสนวิสุทธิกับมรรคญาณ แสดงความต่างแห่งปัจเจกชน ญาณ วิธีเจริญคุณธรรมคือสมณะและวิปัสสนาเพื่อเข้านิโรธสมบัติ โดยระบุนุคนสมบัติของ พระอริยบุคคลที่จะเข้านิโรธสมบัติไว้ สุดท้ายแสดงนิคมนกถา ไว้จำนวน ๔ คาถา

ลักษณะการประพันธ์ พระสารจนาคัมภีร์จะเป็นระดับอรรถกถา ฎีกาทิ้งปฺราณฎีกาและ อภินวฎีกา ด้วยภาษาบาลี อาจารย์ผู้ชำนาญศัพท์ทั้งหลายวางแผนกัการรจนเอาไว้ ๓ แบบคือ

๑. บทประพันธ์ประเภทปืชชะ ที่เรียกกันว่าร้อยกรอง ในพระบาลีเรียกว่า คาถา ใน สัททศาสตร์เรียกว่า ฉันท์ บทประพันธ์ประเภทนี้ ท่านผู้รจนานิยมใช้คำศัพท์ที่มีเสียงไพเราะ มัก ระวังเรื่องลิลิตชนิด โดยมารจนาขึ้นเพื่อใช้ขับขาน ย่อความ ท่องจำ และสาธยายเป็นต้น

๒. บทประพันธ์ประเภทกัชชะ ที่เรียกกันว่าร้อยแก้ว ในพระบาลีเรียกว่า ไวยากรณ์ ในสัททศาสตร์เรียกว่า จุณนิยะ บทประพันธ์ประเภทนี้ ท่านผู้รจนานิยมใช้คำศัพท์โดยทั่ว ๆ ไป ที่ปราศจากโทษ มักรจนาในรูปของร้อยแก้ว โดยมารจนาขึ้นเพื่ออธิบายขยายความ เล่าความ ประกอบคาถาที่ท่านเรียกว่านิทานกถา บันทึกเรื่องราว ในยุคสมัยต่าง ๆ เป็นคัมภีร์ฝ่ายเถรวาท ให้ปรากฏสืบไปในอนาคต

๓. บทประพันธ์ประเภทวิมิตตะ เป็นบทประพันธ์ ที่รจนาผสมร้อยกรองและร้อยแก้ว เข้าด้วยกัน เป็นที่นิยมประพันธ์กันมาก เพราะสามารถเติมเต็มเนื้อความให้สมบูรณ์ได้เท่าที่ต้องการ ทั้งสามารถใส่ความไพเราะด้านสำเนียงเสียงขับ พริ้งพร้อมด้วยสัททาลังการ อรรถาลังการ ฐาปี ภาวะ ตลอดจนนัยต่าง ๆ ทั้งประกอบเป็นยคมและปะเหฟิที่ซ่อนเร้นอรรถไว้อย่างแนบเนียน

บทประพันธ์ทั้ง ๓ ประเภทนั้น แม้จะรจนาได้อย่างถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ และหลัก ฉันทลักษณ์แล้วก็ตาม หากมิได้ประดับด้วยสัททาลังการและอรรถาลังการแล้วก็นับว่าดงามระดับ หนึ่ง แต่ยังมีต้องดา มีต้องใจ เพราะมีอาจสร้างความประทับใจ ที่เรียกว่าอธิบดีอารมณ์ได้ ที่สุดบท ประพันธ์นั้นก็จะถูกลืมเลือนไป มิมีผู้ใดใส่ใจคิดถึงอีก ตรงกันข้ามหากบทประพันธ์นั้นประดับ ด้วยสัททาลังการ และอรรถาลังการยิ่งมาก ก็ยิ่งเป็นเหมือนทำทนายภูมิปัญญาของผู้รจนามากขึ้น ทั้งเป็นที่นิยมชมชอบ เพราะสร้างความประทับใจได้มีรู้ลืมเลือน แม้จะผ่านกาลเวลาดูนั้นนานสัก เพียงใด ท่านพระสังฆรักจิตมหาสามีได้แสดงอุปมาอุปไมยไว้อย่างเป็นรูปธรรมที่อาจจับต้องได้ว่า

ตำนานภาษา ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคฎีกานี้ ท่านพระสารทสเถระผู้รจนาได้ใช้ตำนานภาษา

ที่ง่าย ๆ ด้วยประสงค์ให้เป็นประโยชน์แก่โยคาวจร ซึ่งต้องการทราบวิธีปฏิบัติตามไตรสิกขาเพิ่มเติมจากวิสุทธิมรรคสังวรณามาแล้ว ดังนั้นท่านจึงใช้คำศัพท์และรูปประโยคที่ไม่ซับซ้อน เช่นที่ใด จำเป็นต้องระบุธาตุ ท่านก็จะระบุไว้ พร้อมความหมายที่ต้องการ เช่นคำว่า กิณาคีติ กุช หีสาข, กิริยคีติ กุ วิกุเขเป. อุเปกขคีติ อิกข ทสฺสเน. ทิว กิพาวิชชีสาพยุหารชุตติกณติสตฺตีสุตติ ชุตติชิตาตุตถวเสน

ที่ใดที่ควรแสดงรูปวิเคราะห์ ท่านก็จะแสดงรูปวิเคราะห์ให้เห็นความหมายที่ต้องการเช่น เวทยคีติ เวทนา, สุขา, ทุกขา, อทุกขมสุขาติ

การจารลงใบลานนั้นเป็นธรรมดาอยู่เอง ย่อมมีความผิดพลาดเกิดขึ้นบ้าง ในที่นี้ผู้วิจัยขอนำเสนอเป็นตัวอย่างสักเล็กน้อย คำผิด สมมุติ คำถูก สมมุติ คำผิด วิตักกมม คำถูก วิตักกม เป็นต้น ปาฐะที่ผู้วิจัยนำเสนอนี้ เป็นตัวอย่างเพียงน้อยนิดเท่านั้น ซึ่งปาฐะที่จารไว้ผิดเช่นนี้ ทำให้คุณค่าทางคัมภีร์ลดน้อยลงจนเป็นเหมือนไม่น่าเชื่อถือในความคิดคำนึงของพาลปุถุชน ตรงกันข้ามสำหรับผู้วิจัยแล้วเห็นว่า ความผิดพลาดเพียงน้อยนิด ไม่สามารถเป็นอุปสรรคต่ออิสรชน ผู้ใคร่เห็นความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม สมกับคำที่ท่านพระสารทสสีเถระกล่าวไว้ในนิคมนถาว่า สทฺธมฺมฐจิติกามเน (ผู้ปรารธนาความดำรงมั่นแห่งพระสัทธรรม)

ในเรื่องความสอดคล้องสัมพันธ์กันในสายคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับพระไตรปิฎก อรรถกถา อันเป็นคัมภีร์พุทธศาสนาในยุคต้น และคัมภีร์อื่นๆ ของพระพุทธศาสนาเถรวาท

เพื่อศึกษาวิเคราะห์ประโยชน์ในการศึกษาคัมภีร์วิสุทธิมรรค และการปรับใช้ในการปฏิบัติธรรมของชาวพุทธไทย

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการที่ผู้วิจัย ได้ศึกษาเทียบเคียงคัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์สังวรณาคลออกทั้งหมดแล้ว ใคร่เสนอแนะนักศึกษาหรือนักปฏิบัติว่า หากประสงค์จะกำหนดถือเอาประโยชน์จากคัมภีร์วิสุทธิมรรคคณฺฐินี ต้องใช้คัมภีร์วิสุทธิมรรค และวิสุทธิมรรคมหาฎีกา วิสุทธิมรรคจูฬฎีกาทั้งสอง ประกอบกันเสมอไป เพราะเนื้อความที่ย่อไว้นั้น โดยส่วนมากต้องค้นให้พบในคัมภีร์วิสุทธิมรรคเสียก่อน แล้วหาข้อความนั้นในคัมภีร์ฎีกาทั้งสองให้พบ อ่านข้อความนั้นสลับไปมาหลาย ๆ ครั้ง แล้วจึงพิจารณาข้อความในคัมภีร์วิสุทธิมรรคคณฺฐินี ในส่วนที่ท่านอธิบาย ข้อความเล็กน้อยแต่ให้

เกิดภูมิปัญญาแก่สาธุชนมากยิ่งขึ้น แต่หากประสงค์จะศึกษาให้ยิ่งขึ้นไป ควรศึกษา ดังนี้

๑. ค้นคว้าต้นฉบับที่จารด้วยอักษรพม่า อักษรสิงหล นำมาตรวจชำระเพื่อให้คัมภีร์
วิสุทธิมคคัลลฐีถูกต้องสมบูรณ์ที่สุด

๒. ศึกษาวิเคราะห์แนวการปฏิบัติธรรม ที่ท่านแสดงไว้ในคัมภีร์สายวิสุทธิมรรคให้
ตลอดสายจะเกิดความเข้าใจในแนวทางการอธิบายปฏิจสมุปปาท วิสุทธิ ๗ และญาณ ๑๖ ได้อย่าง
ชัดเจนยิ่งขึ้น